

УДК 372.882

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/27.203533>**Ніна ГОЛОВЧЕНКО,***orcid.org/0000-0003-1811-8085*

кандидат педагогічних наук, доцент,

провідний науковий співробітник

Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України

(Київ, Україна) *golovchenko-nina@ukr.net*

ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ ГРАМОТНОСТІ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Статтю присвячено проблемі вивчення сучасної української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах. У зв'язку з актуалізацією поняття «читацька грамотність» як розуміння, використання, оцінювання, осмислення письмових текстів і виявлення зацікавленості ними з метою досягнення певних цілей, розширення світогляду, розвитку читацького потенціалу, формування готовності до активної участі в житті суспільства розглянуто повноту й доцільність включення до оновлених чинних програм з української літератури для учнів 5–9, 10–11 класів творів сучасних письменників. Крізь призму вимог до структури і змісту шкільних програм з української літератури, сформульованих методистами Н. Й. Волошиною, В. В. Сидоренко й ін., досліджено змістові та методичні аспекти чинних програм з української літератури для учнів 5–9, 10–11 класів. З'ясовано, що загалом укладачі програм пропонують до вивчення кращі зразки художньої літератури, «естетичні феномени» – шкільний канон, що українська література вивчається як мистецтво слова; кожен підрозділ чи тема програми мають достатній методичний коментар, низку обов'язкових і рекомендаційних рубрик. Проте щодо питань добору текстів сучасних українських авторів, інтерпретації їх змісту і стилю, добору сучасних текстів на актуальну тематику, використання міжпредметних зв'язків, методичного забезпечення процесу вивчення сучасної української літератури в школі виявлено низку лакун. У зв'язку з цим сформульовано рекомендації щодо напрацювання критеріїв добору творів сучасних письменників для вивчення у школі, щодо використання можливостей цифрового суспільства з метою підвищення читацької грамотності, щодо коригування переліку понять з теорії літератури у зв'язку з розвитком новітніх культурних тенденцій. Наголошено, що фаховий полілог усіх учасників процесу вивчення сучасної української літератури (учителів, письменників, літературознавців, літературних критиків, педагогів) уможливить вирішення окреслених проблем.

Ключові слова: програма для загальноосвітніх навчальних закладів, українська література, сучасна українська література, читацька грамотність.

Nina GOLOVCHENKO,*orcid.org/0000-0003-1811-8085*

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

Leading Researcher

of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

(Kyiv, Ukraine) *golovchenko-nina@ukr.net*

FORMING READING LITERACY DURING THE STUDY OF MODERN UKRAINIAN LITERATURE IN GENERAL EDUCATION INSTITUTIONS

The article is devoted to the problem of studying contemporary Ukrainian literature in secondary schools. In connection with the actualization of the “reading literacy” concept as an understanding, using, evaluating, understanding of written texts and interest in its for achieving certain goals, expanding the world-view, developing reader potential, forming readiness for active participation in society life, were considered the completeness and appropriateness of including in the updated current programs in Ukrainian literature for pupils of 5–9, 10–11 classes the works of contemporary writers. Through the prism of requirements for the structure and content of school programs in Ukrainian literature, formulated by methodologists N. Y. Voloshina, V. V. Sidorenko, etc., the content and methodical aspects of current programs in Ukrainian literature for pupils of 5–9, 10–11 classes were examined. It has been found that, as a whole, compilers offer the best examples of works to study, “aesthetic phenomena” are the school canon: Ukrainian literature is studying as the art of words; each subdivision or topic of the program has sufficient methodical commentary, mandatory and recommended sections. However, some lacunae have been found on the issues of selection of texts by contemporary Ukrainian authors, interpretation of their content and style, selection of contemporary texts on current topics, using of cross-curricular links, in methodological support for the process of studying contemporary Ukrainian literature. In this

regard, recommendations have been formulated to develop criteria for the selection of works by contemporary writers for studying at school, for using digital society opportunities to increase reading literacy and to adjust the list of literary concepts with development of recent cultural trends. It is emphasized that the professional polylogue of all participants of the process of studying contemporary Ukrainian literature (teachers, writers, literary critics, experts in literature) will be able to solve the outlined problems.

Key words: program for general education institutions, Ukrainian literature, contemporary Ukrainian literature, reading literacy.

Постановка проблеми. Серед ключових компетентностей в епоху динамічного розвитку суспільства та новацій у галузі комунікаційних засобів особливої ваги набуває поняття «читацька грамотність», що формується насамперед у навчальній діяльності. Читацька грамотність – «це розуміння, використання, оцінювання, осмислення письмових текстів і виявлення зацікавленості ними з метою досягнення певних цілей, розширення свого світогляду, розвитку читацького потенціалу, формування готовності до активної участі в житті суспільства» (Мазорчук та інші, 2019: 93). Такі навички мають формуватися й застосовуватися на уроках літератури й під час вивчення творів письменників-сучасників.

Сучасна українська література (література доби незалежності) формувалася спершу за умов розпаду тоталітарної держави, атмосфери змін, творчої свободи, з одного боку, за умов активного розвитку масового псевдомистецтва, що посіло зруйновану нішу літератури соцреалізму та розваленої систему книговидавничої галузі, з іншого боку. Тому спочатку до шкільних програм не включалися епатажні твори нових письменників, а термін «сучукрліт» у певних колах літературних критиків набув навіть негативного відтінку. З часом «хворобу зростання» українські майстри слова здолали, до шкільних програм потрапили твори сучасних письменників, які не розгубили своєї значущості в епоху змін (наприклад, В. Голобородька), а також твори авторів, які підтвердили свій часом провокативний дебют низкою непересічних творів (О. Забужко, Ю. Андруховича, С. Жадана та ін.)

Однак донині на укладачів програм чигають ризики підпасти під вплив добре розпіреної посередності чи суб'єктивних смаків і не поцінувати ім'я насправді непересічного автора в царині сучасної літератури, бо станом натепер книговидання в Україні відновлено, є потужна конкуренція серед видавництва і письменників, є понад 20 (окрім Національної премії імені Т. Г. Шевченка) літературних премій міжнародного, державного, всеукраїнського рівнів у різних галузях літературної творчості, є також низка міських і регіональних премій тощо, але бракує фахових літературно-критичних видань і незаангажованої літературної критики.

Отже, розглянемо, чи вдалося укладачам чинних програм долучити школярів до «видатних за своїм ідейно-художнім значенням творів» (Волошина, 2002: 40) письменників-сучасників.

Аналіз досліджень. Науково-методичні питання організації процесу навчання української літератури в загальноосвітній середній школі, літературного розвитку учня-читача висвітлювалися в працях провідних українських учених-методистів: Ю. І. Бондаренка, Н. Й. Волошиної, С. О. Жили, О. М. Куцевол, В. Я. Неділька, Є. А. Пасічника, А. Ситченка, Б. І. Степанишина, Г. Л. Токмань, В. В. Уліщенко, В. І. Цимбалюк та ін. Науковці наголошували на необхідності включення до шкільних навчальних програм з української літератури творів письменників-сучасників. Так, Н. Й. Волошина ще 2002 р. з-поміж нерозв'язаних актуальних проблем, «які вимагають колективних творчих пошуків як науковців, так і вчителів практиків», виокремлювала й «удосконалення змісту літературної освіти, структури шкільного курсу літератури, шкільних програм з літератури (збагачення її творами письменників, які з відомих причин були вилучені з літературного процесу, а також здобутками сучасної літератури)» (Волошина, 2002: 34–35).

В. В. Сидоренко, акцентуючи сучасні освітні виклики в процесі вивчення української літератури в школі, зазначала: «Сучасна програма з української літератури для старшої школи не повинна бути лише переліком художніх текстів із вказівкою годин для їх опрацювання. Цей нормативний документ має ґрунтуватися на принципах компетентнісного, особистісно зорієнтованого й діяльнісного підходів, зреалізовувати емоційно-ціннісну, літературознавчу, загальнокультурну, компаративну, змістову лінії літературного компонента Державного стандарту в їх взаємозв'язку й взаємозумовленості, спиратися на сенситивні періоди вивчення старшокласниками української літератури, їхній суб'єктний досвід, навчальні потреби й можливості, урахувати психолого-педагогічні особливості сприймання учнями творів літератури, повною мірою відобразити міжпредметні зв'язки тощо» (Сидоренко, 2015: 31).

Методисти Т. Яценко (Яценко, 2016), В. Шуляр (Шуляр, 2014) досліджували проблеми науково-

методичного забезпечення навчання української літератури в старшій школі, однак ґрунтовних узагальнених науково-методичних рекомендацій щодо вивчення новітньої/сучасної української літератури в школі бракує. Учителі мають змогу послуговуватися вступною статтею І. Андрусяка до шкільної хрестоматії «Сучасна українська література кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст.» (Андрусяк, 2006), виданої 2006 р., перевиданої 2010 р., а також доданими до неї біографічними та літературознавчими матеріалами. Проте цього замало, тим більше, що деякі твердження в зазначених матеріалах уже втратили свою актуальність. У педагогічній періодиці опубліковано конспекти уроків за творчістю Ю. Андруховича, О. Забужко, С. Жадана та ін., але учителям середньої школи не завжди вдається витлумачити на належному рівні жанрово-стильову та змістову своєрідність текстів сучасних письменників (Стрилюк, 2010). Одна з авторок епізодичних публікацій із проблем викладання сучасної літератури в школі слушно зазначає: «Давати оцінку творчості митця, не читаючи його творів, зонайменше некоректно. Тому учитель-філолог повинен у першу чергу навчити учнів працювати з текстами письменників...» (Чонка, 2016: 301). Але методичні рекомендації буде не на повноцінних художніх текстах письменника Ю. Андруховича, а на «ТСН-ках» – дописах письменника на сайті tsn.ua «Телевізійної служби новин» каналу «1+1», що видані в збірці «Тут похований фантомас», 2015 р. Очевидно, що такі тексти не є репрезентативними щодо творчості Ю. Андруховича загалом. Це коротенькі твори на межі журналістики, есеїстики та малої прози на «злобу дня», їх можна рекомендувати для додаткового читання. Але Т. Чонка прагне запровадити вивчення художнього тексту за умов, коли навчальних годин на вивчення сучасної української літератури мало, вивчати її оглядово, без опрацювання художніх текстів, не продуктивно (якщо ми ставимо завдання формувати компетентного учня-читача), а вивчати текстуально за 5 год. навчального часу в 11 класі практично неможливо.

Мета статті полягає в аналітичному розгляді змісту чинних програм з української літератури для загальноосвітніх навчальних закладів (5–9, 10–11 класи) щодо включення до її структурних підрозділів творів письменників – представників сучасної української літератури.

Виклад основного матеріалу. Згідно з рекомендаціями науковців, до оновлених чинних програм для загальноосвітніх навчальних закладів з української літератури для 5–9 класів включено

тексти, що «репрезентують і класичні зразки, і сучасний літературний процес, здатний викликати неудавані емоції, рефлексії, спонуки до розмислів над сьогоденням» (Українська література: 12). Також «зادля осучаснення змістового компоненту програми та актуалізації компетентнісного підходу запропоновано рекомендаційні рубрики», зокрема «Сучасна українська дитяча й підліткова література» (СЛ), у якій запропоновано сучасні твори, які ідейно та тематично пов'язані із запропонованими для текстуального вивчення. Учитель може використати їх задля зацікавлення учнів сучасним літературним процесом, проведення паралелей між класичним і сучасним творами (за рахунок резервних годин; на уроках позакласного читання; літератури рідного краю тощо)» (Українська література: 12).

У програмі акцентуються нові методичні підходи: «Програма передбачає подальшу модернізацію шкільного літературознавства. Вона полягає у відході від ідеологічного чи соціально заангажованого прочитання-аналізу художнього твору, від невиправданого критерію міметичності, ... що зовсім не виключає потрібного історико-літературного і соціокультурного контексту; урізноманітненні інтерпретування художнього твору, тобто розуміння його не лише згідно із задумом автора, а й із виявленням тих смислів, які твір набуває в процесі історичного функціонування; урахуванні значної ролі читача як співтворця тексту; пріоритетній ролі творчих підходів під час аналізування творів, тобто в руйнуванні усталених застарілих схем» (Українська література: 13).

Програмою передбачено текстуальне вивчення творів, які переконливо презентують жанрово-стильові надбання української літератури ХХ та межі ХХ і ХХІ ст., але раніше в школі не вивчалися: І. Калинця, Е. Андіївської, Л. Воронини, П. Глазового, В. Голобородька та ін. Пропонуються теми на вибір – вивчення пісенної творчості А. Малишка або В. Івасюка.

У рубриці СЛ до вивчення творчості Лесі Українки рекомендується вірш та пісня «Вона» Костя Москальця (Українська література: 53); до вивчення творчості Сковороди рекомендуються твори сучасних поетів С. Жадана, О. Ірванця, А. Полежаки (Українська література: 66) та ін. (Добре, якщо вчитель зуміє фахово прокоментувати такі алюзії до сучасності на тлі творів класиків української літератури).

До теми «Ми – українці» (7 клас) включено поезію «лицарів духу» Олега Ольжича та О. Теліги. Такий добір імен і творів у шкільній програмі звучить в унісон до пріоритетів,

акцентованих методистами: «Важливе завдання становить відображення вкладу письменників України в розбудову її самостійності» (Волошина, 2002: 30). Проте патріотичній темі бракує рубрики СЛ, у якій би рекомендувалися до читання чи порівняльного аналізу твори сучасних поетів (наприклад, Б. Гуменюка).

До програмових творів для учнів 8 класу за темою «Із сучасної української поезії кінця ХХ – початку ХХІ ст. (на вибір)» включено вірші В. Герасим'юка («Чоловічий танець»), І. Малковича («З янголом на плечі», «З нічних молитов»), А. Мойсієнка («Жовтень жовті жолуді»), І. Павлюка («Дівчинка», «Вертатись пізно», «Асоціації»), Г. Кирпи («Мій ангел такий маленький...», «Коли до вас темної ночі...») (Українська література: 55). А до теми «Література українського романтизму (оглядово)» у 9 кл (Українська література: 67) у рубриці СЛ рекомендовано «поезії Олесі Мамчич, Мар'яни Савки, Оксани Забужко» (Українська література: 68), «які ідейно та тематично пов'язані із запропонованими для текстурального вивчення» (Українська література: 12). Оця рекомендація щонайменше потребує обґрунтування та методичних порад фахівців, бо в рубриках «Міжпредметні зв'язки» та «Мистецький контекст» зазначаються імена митців-романтиків у зарубіжній поезії (Байрона, Гейне), музиці (Шопена, Брамса) і малярстві (Делакруа, Гойя), а також акцентується тема романтизму – «Стилі та напрями мистецтва». Але чи позиціонується поезія Мамчич, Савки й Забужко (!) як винятково романтична?..

Завершується програма переліком додаткової літератури для читання (на вибір) для учнів 5, 6, 7, 8, 9 класів (від 29 до 39 позицій), до списків якої входять і твори сучасних письменників.

Отже, загалом сучасна українська література представлена в шкільній програмі з української літератури для учнів 5–9 класів. Проте на деяких лакунах варто наголосити: бракує рекомендацій щодо сучасної патріотичної поезії; бракує фахових коментарів щодо стильових рис творчості окремих сучасних поетів; також видається доречним включення до програми творів сучасної літератури, що з'явилися останнім часом. Наприклад, у 8 класі до теми «Українські народні думи. «Маруся Богуславка». Героїчний епос українського народу» (Стрилюк, 2010: 52), чи в 7 класі до теми «Андрій Чайковський. «За сестрою» (Стрилюк, 2010: 43), чи в 6 класі до теми «Володимир Рутківський. «Джури козака Швайки» (Стрилюк, 2010: 31) у рубриці СЛ варто рекомендувати нову книгу для дітей середнього шкільного віку

(у другому циклі базової середньої освіти) «Сірка на порох» І. Андрусяка, 2020 р. – історично-пригодницьку повість про козаччину на березанській локації 1637 р.

Також деякі лакуни має методичний коментар до включеного в програму 5 класу тексту Галини Малик «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії». Назва казки перегукується з назвою знаменитої книги Л. Керрола «Аліса в Країні Див». Але в методичних рекомендаціях до вивчення літературної казки ні в програмі з української літератури, ні в програмі із зарубіжної літератури паралелі між текстами не передбачено. Укладачі програми з української літератури пишуть таке: «Повість-казка сучасної дитячої письменниці. Морально-етичні проблеми у творі: добро і зло, відповідальність за свої вчинки, уміння долати перешкоди на шляху до мети. Елементи незвичайного в повісті-казці. Символіка країни Недоладії та її мешканців. ТЛ: повість-казка (повторення). МК: фільм «Аліса в країні див», США, 2010 (кіномистецтво)» (Українська література: 18). У програмі з зарубіжної літератури для 5 кл зазначено: «Льюїс Керролл (1832–1898). «Аліса в Країні Див». Творча історія книжки, її зв'язок із біографією письменника та життям Англії «вікторіанської» доби. Образ Аліси, світ її уяви і захопливі пригоди. Персонажі, які оточують героїню. Особливості художньої мови твору. Організація казки як гри (гра з часом і простором, гра зі словами (назвами), гра з правилами)». У рубриках «Україна і світ» (УС) та «Елементи компаративістики» (ЕК), відповідно, зазначається «Переклади й видання книжок Льюїса Керролла») та «Елементи казки у творі» (Зарубіжна література). Чи укладачі програми не бачать паралелей між текстами, чи ці твори мають різну художню цінність?.. Чи є достатні наукові обґрунтування цієї й подібних позицій (наприклад, включення до програми 7 класу в рубриці СЛ повісті «Арсен» «фаворитки» конкурсу масової літератури «Коронація слова» Ірен Роздобудько) у шкільних програмах з літератури?

До слова, під час вивчення твору Є. Гуцала «Лось», наприклад, укладачі програми в рубриці МЗ передбачають розгляд творів «про світ природи» із зарубіжної літератури: Р. Кіплінг. «Мауглі», Е. Сетон-Томпсон. «Ведмежа Джонні» (Українська література: 23).

Так само, у зв'язку із запровадженням інклюзивного навчання та прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)», доцільно включити в шкільну програму твір,

який підніме завісу над закритою в радянські часи, складною і дразливою темою, започаткує відкритий суспільний діалог про толерантність, мультикультурність, повагу до ІНШОГО загалом, про людей з інвалідністю й про моделі спілкування з ними зокрема. (До чинної програми для додаткового читання у 7 класі включено книгу О. Радущинської «Метелики у крижаних панцирах» (Українська література: 80). Але у зв'язку зі складністю теми інклюзії/цькування та актуальністю її в українських реаліях, такі твори варто проговорювати й на уроках літератури).

Нині, як зазначається в програмі з української літератури для 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів, рівень стандарту, «важливо навчити старшокласників усвідомлено ставитися до читання, формувати власну естетичну траєкторію самоосвіти, розвивати художній смак» (Українська література: 2), бо за умов відкритого світу, де співіснують елітарна та масова культура, важливо навчити школярів «розрізнити якісні мистецькі об'єкти від того, що є проминальним і кон'юнктурним» (Українська література: 2).

Програма з української літератури за своїм змістовим наповненням є своєрідним шкільним каноном, що «визначає національний простір української культури загалом, закладаючи у свідомості молодій людині певні культурно-ціннісні орієнтири, які неодмінно спрацюють у її майбутньому житті» (Українська література: 8). Шкільний канон має сформувати читацьку грамотність, завдяки якій молодий українець зможе адекватно реагувати насамперед на сучасну українську літературу.

У програмі 10 класу, де вивчається «Реалістична українська проза», «Театр корифеїв», «Титан духу і думки», «Модерна українська проза», «Образне слово поетичного модернізму» («Загальнолюдське, національне, особисте»), рубрика СЛ (сучасна література) не передбачена.

У «Пояснювальній записці» зазначається: «У старшій школі навчання української літератури відбувається у форматі загального мистецького контексту (МК), у якому можна розглядати художній твір, а також міжпредметних зв'язків (МЗ): українська мова, історія, зарубіжна література, інформатика та ін. Це зроблено задля осучаснення змістового компоненту програми та актуалізації її компетентнісного підходу. Ці рубрики є рекомендаційними» (Українська література: 9). Треба зазначити, що мистецький компонент у рекомендаційній рубриці представлено достатньо широко, хоча й бракує сучасних культурних аналогій, а міжпредметні зв'язки із зарубіжною

літературою прописані епізодично: згадуються сонети Петрарки, французька парнаська школа, символізм загалом.

В 11 класі програма передбачає такі тематичні підрозділи: «Розстріляне відродження» («Літературний авангард», «Поетичне самовираження», «Київські неокласики», «Прозове розмаїття», «Модерна драматургія»), «Перлини західноукраїнської літератури», «Під чужим небом», «Воєнне лихоліття», «Літературне шістдесятництво», «Митець і суспільство», «Стоїчна українська поезія», «Сучасна українська література».

На вивчення теми «Сучасна українська література» наприкінці навчального року передбачено 5 годин і рекомендовано твори окремих авторів: Поезія: І. Римарук, Ю. Андрухович, О. Забужко, О. Ірванець, С. Жадан; Проза, есеїстика: Г. Пагутяк, Ю. Андрухович, В. Діброва, Я. Мельник. Програма орієнтує також і щодо змісту роботи, а саме: «... Найвагоміші здобутки сучасної літератури. Стильове розмаїття, експериментаторство, пошуки нових форм і тем. Література елітарна, вишукана, високохудожня. Література масова, популярна (її інтенсивний розвиток). Постмодернізм як один із художніх напрямів мистецтва 1990-х років, його риси» (Українська література: 38). Також додано 2 години на тему «Література рідного краю». У розділі «Для додаткового (самостійного) читання» рекомендовано твори понад 80 письменників ХХ–ХХІ ст.

Очевидно, що умовних 5 годин в 11 класі для опанування всього розмаїття сучасного літературного процесу замало, бо наприкінці навчального року вчитель ще мусить підвести підсумки навчального року, скоординувати підготовку випускників до ЗНО. Учителю повинен мати більше часу, щоб зосередитися на декількох ґрунтовних аналітичних студіях, які дадуть змогу учням застосувати «культурно-ціннісні орієнтири», закладені під час вивчення «шкільного канону» до розгляду художніх текстів сучасних українських авторів. Важливо, як наголошує О. Забужко, «щоб елементарно випускник середньої школи, громадянин України знав, що література не скінчилася в СРСР, що література продовжує творитися сьогодні, що в країні існують книжки, видавництва, що це живий процес, який триває, що українська література є частиною європейської» (Забужко: 11).

Також перелік імен сучасних письменників у шкільній програмі, очевидно, має періодично оновлюватися, коригуватися, урахувати новітні історичні, соціальні, жанрово-стильові тощо тенденції. Наприклад, від 2014 року Україна

потерпає від збройної агресії Російської Федерації (РФ) (офіційна назва з 14.04.2014 до 30.04.2018 – Антитерористична операція на сході України (АТО); від 30.04.2018 – Операція об'єднаних сил (ООС)), є ціла низка поетичних, прозових творів (наприклад, Б. Гуменюка, С. Гридїна, С. Жадана, Артема Чеха та ін.), які уможливають фахову розмову зі школярами на актуальну й надважливу тему. Ці тексти мають також потужний мистецький контекст – театральні постановки, документальне й художнє кіно, наприклад: спектакль «Блокпост Україна», театр української традиції «Дзеркало», режисер В. Петранюк; художній фільм «Кіборги», режисер А. Сеїтаблаєв; документальні фільми «Невидимий батальйон», режисерки: С. Ліщинська, А. Горлова та І. Цілик, «Земля блакитна, ніби апельсин», режисерка І. Цілик та ін.; пісенну поезію, наприклад, «Повертайся живим» у виконанні дуету «ТЕЛЬНЮК: сестри» (на вірші І. Цілик) тощо. У цьому контексті важливо долучити до вивчення в 11 класі вибрані тексти зі збірки публіцистичних творів О. Забужко «І знову я влізаю в танк...», яка відзначена Національною премією України ім. Т. Г. Шевченка 2019 року. А також «Літопис самовидців: Дев'ять місяців українського спротиву» (2014, автор проекту О. Забужко, упорядник Т. Терен; передмова С. Алексієвич), де у своєрідний документальний спосіб (нон-фікшн) зафіксовано події 2013–2014 рр. – Євромайдан, Революцію Гідності, анексію Криму та початок збройної агресії РФ. Також у цьому контексті на часі є опанування й уведення до активного словника школярів нових термінів з теорії літератури – «нон-фікшн» і «постпостмодернізм».

Важливо також допомогти вчителю оцінювати й проаналізувати новітні літературні явища, підказати методичну палітру, щоб він зумів фахово проговорити актуальні теми з учнями, бо, спираючись на літературну критику й науково-методичні студії, учитель може дати геніальний урок. Натомість самостійно оцінювати художню якість твору чи дібрати такий твір (за умов, коли «рг-технології можуть створити подію з того, що не має високої естетичної вартості» (Українська література: 1–2)) шкільний учитель не завжди спроможний.

У програмі наголошується, що предмет «Українська література» «вивчає кращі зразки художньої літератури як мистецтва слова», формує читацьку культуру учнів, розвиває естетичний смак, а також покликаний змінити застарілий імідж української літератури на цілісній карті світової літератури і утвердити ставлення до української літератури як повноцінного оригінального мистецтва. І отут,

у контексті тиражованих останнім часом у ЗМІ висловлювань продюсерок рейтингових телеканалів про те, що «українська мова годиться для комедій, але не драм» (На 1+1 вважають), важливо ретельно добирати до програми чи до рекомендаційних рубрик СЛ чи МЗ, УС, ЕК **високохудожні твори** авторів сучасної української літератури. Наприклад, під час вивчення літератури модернізму (імпресіонізму, символізму, поезії французьких символістів) варто ілюструвати сугестивну доміанту таких творів не лише на рівні перекладів М. Лукаша й Д. Павличка, а й оригінальними віршами сучасних українських поетів, які сповідують такий стиль письма. Так, у збірці віршів «Містерії: поезії» (2019) С. Короненко представлено розлогу палітру навіювання смислів, відчуттів і переживань. Більше того, у власній поетичній концепції природи творчості вона близька до Бодлерівського розуміння амбівалентного первня Краси і Слова. Ця збірка дає широкий спектр для порівняльних студій й увиразнення довершеності українського слова в поетичному мовленні. Водночас важливо наголосити, що творчість С. Короненко свого часу високо поцінували І. Драч і Л. Костенко, аналітичні студії щодо її поезії здійснили поважні науковці (Т. Салига, В. Гужва, М. Сіробаба та ін.), і це дає підстави для рекомендації її творів до шкільної програми. До слова, нове творче піднесення поетеса покоління «вісімдесятників» пережила з початком російсько-української війни 2014–2020 рр., що триває.

Саме тому видається актуальним фаховий полілог на тему розроблення критеріїв добору творів сучасних українських письменників до шкільних програм, а також підготовки комплексу методичних матеріалів для вивчення сучасної української літератури в школі.

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, можемо констатувати, що чинні програми з української літератури для загальноосвітньої школи загалом приділяють увагу сучасній українській літературі, але потребують коригування в аспекті включення до програми, до рекомендаційних рубрик і списків літератури для додаткового читання найбільш значущих творів сучасних українських письменників.

Укладачі програм повинні спиратися на чіткі критерії, за якими твори сучасної української літератури можуть рекомендуватися до вивчення в школі. Ці критерії спільними зусиллями мають напрацювати учителі та науковці – літературознавці, літературні критики й педагоги.

З огляду на новітні суспільно-історичні обставини, варто обговорити доцільність включення

до програм творів українських письменників про російсько-українську війну (АТО, ООС) 2014–2020 рр., творів про культуру толерантного сприймання іншого.

Програмам з української літератури загалом бракує рекомендаційного переліку інтернет-ресурсів (електронних книг, довідників, аудіо- та відеоканалів, буктрейлерів тощо), якими доцільно скористатися й учителям, й учням. (Наприклад, відеодобіркою Українського інституту книги «Живі письменники» (Український інститут

книги)). За часів усеохопної діджиталізації такі лакуни є неприпустимими.

Потребує доповнення перелік понять із теорії літератури, що мають опановуватися в школі: нон-фікшн, постпостмодернізм.

Також важливо допомогти шкільному вчителю фаховими науково-методичними рекомендаціями щодо принципів, методів і прийомів вивчення сучасної української літератури загалом, щодо вивчення творчості конкретних письменників зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волошина Н. Й. Наукове обґрунтування змісту предмета, характеристика навчальної програми. *Наукові основи методики літератури* : навчально-методичний посібник / за ред. Н. Й. Волошиної. Київ : Ленвіт, 2002. С. 39–47.
2. Волошина Н. Й. Наукові і прикладні функції методики літератури. *Наукові основи методики літератури* : навчально-методичний посібник / за ред. Н. Й. Волошиної. Київ : Ленвіт, 2002. С. 29–35.
3. Зарубіжна література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 5–9 класи. URL: <https://bit.ly/37eEEpb>.
4. На 1+1 вважають, що українська мова годиться для комедій, а не драм. *Читомо*. 06.02.2020. URL: <https://bit.ly/39iEdM6>.
5. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 / кол. авт. : М. Мазорчук (осн. автор), Т. Вакулєнко, В. Терещенко, Г. Бичко, К. Шумова, С. Раков, В. Горох та ін. Український центр оцінювання якості освіти. Київ : УЦОЯО, 2019. 439 с.
6. Оксана Забужко: Зеленський тут на гастролях. Він не знає країни і не відчуває її. *ESPRESO.TV*. 11.07.2019. URL: <https://bit.ly/2UIdfTi>.
7. Сидоренко В. Науково-методичне забезпечення навчання української літератури в старшій школі: освітні виклики, сучасний стан і перспективи на майбутнє. *Українська мова і література в школі*. Київ, 2015. № 3. С. 26–35.
8. Стрилюк О. М. Письменники-постмодерністи рубежу ХХ–ХХІ століть (до перспективи шкільного вивчення). Луцьк, 2010. 59 с.
9. Сучасна українська література кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст. : для ст. шк. віку / упорядк. І. М. Андруссяка. Київ : Школа, 2006. 464 с.
10. Український інститут книги. Живі письменники. URL: <https://bit.ly/37eETk5>.
11. Українська література. 5–9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. URL: <https://bit.ly/31LudZl>.
12. Українська література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 10–11 класи (рівень стандарту). URL: <https://bit.ly/3bwV7Iy>.
13. Чонка Т. До проблеми викладання сучасної літератури в школі: буденно про головне у ТСН-ках Юрія Андруховича. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Філологія»*. 2016. Вип. 2. С. 300–304.
14. Шуляр В. І. Сучасний урок української літератури : монографія. Миколаїв : Іліон, 2014. 553 с.
15. Яценко Т. О. Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) : монографія. Київ : Пед. думка, 2016. 360 с.

REFERENCES

1. Voloshyna N. Y. Naukove obgruntuвання зміstu predmeta, kharakterystyka navchalnoi prohramy [Scientific substantiation of the content of the subject, characteristics of the educational program] / *Naukovi osnovy metodyky literatury. Navchalno-metodychnyi posibnyk* / Za red. N. Y. Voloshynoi. K.: Lenvit, 2002. pp. 39–47 [in Ukrainian].
2. Voloshyna N. Y. Naukovi i prykladni funktsii metodyky literatury [Scientific and applied functions of literature methodology] / *Naukovi osnovy metodyky literatury. Navchalno-metodychnyi posibnyk* / Za red. N. Y. Voloshynoi. K.: Lenvit, 2002. pp. 29–35 [in Ukrainian].
3. Zarubizhna literatura. Prohrama dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv. 5–9 klasy. [WORLD LITERATURE. The program for general education institutes. Grades 5–9]. URL: <https://bit.ly/37eEEpb> [in Ukrainian].
4. Na 1+1 vvazhaiut, sheho ukrainska mova hodytsia dlia komedii, a ne dram [At 1+1, they think that the Ukrainian language is for comedies, not dramas] // *Chytomo*. 06.02.2020. URL: <https://bit.ly/39iEdM6> [in Ukrainian].
5. Natsionalnyi zvit za rezultatamy mizhnarodnoho doslidzhennia yakosti osvity PISA-2018 [National Report on the Results of the International Education Quality Survey PISA-2018] / kol. avt. : M. Mazorchuk (osn. avtor), T. Vakulenko, V. Tereshchenko, H. Bychko, K. Shumova, S. Rakov, V. Horokh ta in. Ukrainskyi tsentr otsiniuvannia yakosti osvity. Kyiv: UTsOIAO, 2019. 439 p. [in Ukrainian].
6. Oksana Zabuzhko: Zelenskyi tut na hastroliakh. Vin ne znaie krainy i ne vidchuvaie yii [Zelensky is on tour here. He doesn't know the country and doesn't feel it] // *ESPRESO.TV*. 11.07.2019. URL: <https://bit.ly/2UIdfTi> [in Ukrainian].
7. Sydorenko V. Naukovo-metodychne zabezpechennia navchannia ukrainskoi literatury v starshii shkoli: osvritni vyklyky, suchasnyi stan i perspektyvy na maibutnie [Scientific and methodological support of teaching Ukrainian literature

in high school: educational challenges, current state, and prospects for the future] // *Ukrainska mova i literatura v shkoli*. Kyiv, 2015. № 3. pp. 26–35 [in Ukrainian].

8. Stryliuk O. M. Pysmennyky-postmodernisty rubezhu XX – XXI stolit (do perspektyvy shkilnoho vyvchennia) [Postmodern writers of the turn of the XX–XXI centuries (to the prospect of school studying)]. Lutsk, 2010. 59 p. [in Ukrainian].

9. Suchasna ukrainska literatury kintsia XX st. – pochatku XXI st.: [Contemporary Ukrainian literature of the late XX century — beginning of the XXI century:] [Dlia st. shk. viku]: / Uporiadk. I. M. Andrusiaka. K.: Shkola, 2006. 464 p. [in Ukrainian].

10. Ukrainyskyi instytut knyhy. Zhyvi pysmennyky [Ukrainian Book Institute. Living writers] // URL: <https://bit.ly/37eETk5> [in Ukrainian].

11. Ukrainska literatura. 5–9 klasy. Prohrama dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv. [UKRAINIAN LITERATURE. Grades 5–9. The program for general education institutes]. URL: <https://bit.ly/31LudZl> [in Ukrainian].

12. Ukrainska literatura. Prohrama dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv. 10–11 klasy (riven standartu). [UKRAINIAN LITERATURE. The program for general education institutes. Grades 10–11 (standard level)]. URL: <https://bit.ly/3bwV7ly> [in Ukrainian].

13. Chonka T. Do problemy vykladannia suchasnoi literatury v shkoli: budenno pro holovne u TSN-kakh Yuriiia Andrukhovycha [On the problem of teaching contemporary literature at school: ordinarily about the main things in TSN by Yuri Andrukhovych] // *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriiia : Filolohiia*. 2016. Vyp. 2. pp. 300–304 [in Ukrainian].

14. Shuliar V. I. Suchasnyi urok ukrainskoi literatury: monohrafiia. [Modern lesson in Ukrainian literature: monograph]. Mykolaiv: Ilion, 2014. 553 p. [in Ukrainian].

15. Yatsenko T. O. Tendentsii rozvytku metodyky navchannia ukrainskoi literatury v zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh (druha polovyna XX – pochatok XXI stolittia): monohrafiia. [Trends in development of teaching methods of Ukrainian literature in general education institutions (second half of XX — beginning of XXI century): monograph]. Kyiv : Ped. dumka, 2016. 360 p. [in Ukrainian].